
SUPPORT DECLARATIV ȘI RESPINGERE EFECTIVĂ ATITUDINEA FAȚĂ DE IMPOZITE ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

MĂLINA VOICU
Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Studiul își propune prezentarea atitudinii pe care o are populația României față de sistemul de taxe și impozite, precum și identificarea factorilor care determină aceste atitudini. Deși la nivel declarativ atitudinea populației este una favorabilă față de plata taxelor și impozitelor, reprezentarea socială generală este că majoritatea românilor încalcă legislația fiscală. Nivelul suportului față de sistemul de impozitare se reduce semnificativ în ultimii zece ani, atât ca urmare a creșterii vizibilității taxelor, cât și ca rezultat al înrăutățirii situației economice a populației. Susținerea față de impozite este influențată de o serie de factori care țin de propriul interes – educația, vârsta și satisfacția față de propria situație, precum și de factori legați de orientarea ideologică – susținerea față de statul maximal și suportul față de cheltuieli bugetare crescute.

Una dintre noile realități cu care a trebuit să se confrunte societatea românească după 1989 a fost creșterea vizibilității taxelor și impozitelor. Chiar dacă acestea au existat și în perioada comunistă, au fost însă mai puțin vizibile și nu constituiau subiect de dezbateră. Trecerea la economia de piață a adus necesitatea construirii unui nou sistem de taxe și impozite adecvate noilor realități sociale și economice.

Perioada scursă din 1990 și până în prezent este marcată de modificare și transformarea continuă a sistemului de taxe și impozite. Anul 1991 marchează începutul unei etape în care au fost elaborate diverse reglementări fiscale specifice economiei de piață cum ar fi: impozitul pe salarii, impozitul pe profit, instituirea sistemului de protecție socială prin contribuții ale salariaților și patronatului, ajustări ale sistemului de pensii (Stroie, Teodorescu, 1999). Momente de referință sunt și introducerea Taxei pe Valoarea Adăugată (TVA) în 1993 și a impozitului pe venitul global în 2000.

Lucrarea de față își propune să răspundă la câteva întrebări: care este atitudinea pe care o are populația României față de sistemul actual de taxe și impozite? Se

bucură acesta de un real suport sau nu? Care este dinamica în timp a acestor atitudini și care sunt factorii care determină aceste atitudini? Pentru a răspunde la întrebările formulate voi face mai întâi o trecere în revistă a teoriilor referitoare la atitudinile populației față de taxe și impozite, urmată de lansarea câtorva ipoteze cu privire la atitudinile împărtășite de către români. O a doua parte este dedicată testării empirice a aserțiunilor avansate, în încheiere fiind prezentate câteva scurte concluzii.

CÂTEVA REPERE TEORETICE CU PRIVIRE LA ATITUDINEA FAȚĂ DE TAXE ȘI IMPOZITE

„Dezvoltarea taxării a fost strâns legată de dezvoltarea economiei monetare, a instituțiilor capitaliste și a industrializării”, arată Richard Rose (1984, pag: 94). Practic existența economiei moderne și a statului modern nu pot fi gândite în lipsa existenței unui sistem de taxare adecvat. Dezvoltarea Statului Bunăstării în a doua jumătate a secolului XX în țările industrializate a adus și mai puternic în discuție problematica politicilor fiscale, acestea fiind menite să asigure o parte din finanțarea necesară

funcționarii sistemului de furnizare a bunăstării. Criza Statului Bunăstării din anii '70 nu poate fi separată de politicile fiscale și de atitudinea populației față de aceste politici. Astfel, pentru mulți autori atitudinea populației față de fiscalitate și față de politicile fiscale a devenit un subiect important de studiu.

Listhaug și Miller (1985) arată că atitudinea față de taxe cunoaște două tipuri de explicații diferite. Un tip de explicație accentuează componenta „rațională” în constituirea acestei atitudini, în timp ce cel de-al doilea tip de explicație vizează factorii politici sau simbolici implicați. Primul tip de explicație pornește de la premisa că oamenii reacționează la elementele obiective ale politicilor de taxare. În acest context, rezistența față de taxe și impozite reprezintă un proces rațional prin care indivizii raportează magnitudinea taxelor și a cheltuielilor guvernamentale în funcție de beneficiile pe care le obțin și concluzionează că statul adună mai multe venituri decât ar fi în propriul interes. Practic, atitudinea favorabilă sau defavorabilă față de impozitare este mediată de „propriul interes”, taxele fiind susținute dacă satisfac propriul interes.

În cadrul acestei prime orientări pot fi incluse abordări care leagă atitudinea față de taxe de nivelul absolut al acestora, arătând că o consecință imediată a creșterii taxelor o constituie scăderea suportului față de acestea. Rose (1984) arată că cei care nu sunt beneficiari direcți ai cheltuielilor Statului Bunăstării vor considera că standardul lor de viață este amenințat și vor căuta să evite plata taxelor. Conform autorului, creșterea taxelor poate avea drept consecințe adoptarea unor strategii de neplată a acestora și încurajarea indiferenței civice. O cale de evitare a taxelor o constituie demonetizarea muncii. Aceasta înseamnă că individul produce în casă mai multe bunuri și servicii decât are nevoie, care sunt schimbate în afara pieței. Pentru că banii nu sunt implicați nu există nici o bază pentru a putea fi pretinse taxe. Cu alte cuvinte, creșterea taxelor poate stimula

dezvoltarea economiei informale, evitându-se astfel plata impozitelor. În acest caz, creșterea gradului de impozitare are ca efect scăderea veniturilor bugetare reale.

Tot în cadrul acestei prime orientări poate fi incluse și abordări care arată că există o legătură între atitudinea față de impozite și situația economică a țării în general și a indivizilor în special. Sihvo și Uusitalo (1995) susțin pe baza datelor empirice teoria conform căreia „altruismul scade în perioade dificile, oamenii tinzând să fie mai puțin generoși atunci când experimentează un declin economic” (pag. 252). Astfel că, atunci când propria situație economică este amenințată, o persoană este mai puțin dispusă să dea o parte din venitul său statului, pentru constituirea bunului public (Blomberg, Kroll, 1999). Deci, în situații de dificultăți economice suportul față de taxe scade în rândurile populației.

Alt factor care influențează atitudinea față de taxare și care se poate încadra în primul tip de abordare menționat îl reprezintă gradul de vizibilitate ale taxelor. Wilensky (1975) arată că taxele indirecte (pe circulația bunurilor, de tip TVA) și dezvoltarea sistemelor contribuitorii scad rezistența față de impozitare și evaziunea fiscală, în timp ce impozitele directe (pe venit, salariu) determină apariția unei atitudini ostile. Teoria lansată de Wilensky a fost susținută pe baza datelor empirice de către Edlund (1999).

Un ultim element care poate fi inclus în categoria celor legați de „propriul interes” îl constituie clasa socială și factorii legați de acesta. Fie că este vorba de masa de mijloc (Wilensky, 1975), fie că este vorba de clasa socială, structura socială joacă un rol în determinarea suportului față de cheltuielile pentru bunăstare și implicit în influențarea atitudinii față de impozite. Numeroase studii (Edlund, 1999; Svallfors, 1993, 1995, 1997, 1999) susțin rolul pe care clasa socială îl are în determinarea suportului față de Statul Bunăstării și față de cheltuielile pentru bunăstare.

Astfel că cei cu venituri mari vor fi mai

dispuși să susțină scăderea cheltuielilor bugetare și a nivelului de impozitare deoarece aceștia constituie categoria care beneficiază cel mai puțin de pe urma acestor cheltuieli, având însă o contribuție semnificativă în finanțarea cheltuielilor. Edlund (1999) arată, pe bază unui studiu comparativ cu privire la atitudinea față de impozite în Suedia, Marea Britanie și Statele Unite, că indivizii din straturile superioare tind să susțină scăderea taxelor pe veniturile mari, dar nu susțin scăderea taxelor pe veniturile mici așa cum fac persoanele din straturile inferioare (pag. 120). Wilensky (1975) lansează ipoteza stratificării care pune accentul pe rolul structurii sociale în determinarea atitudinii față de impozite. Potrivit acesteia *masa de mijloc*¹ simte povara taxelor ca fiind inechitabilă, constituind o piedică în dezvoltarea Statului Bunăstării.

Un al doilea tip de explicație pentru atitudinea față de taxare este legată de orientarea ideologică și valorică. Listhaug și Miller (1985) arată că acest al doilea tip de explicație pune accent pe factorii politici și simbolici, avându-și originea în școala de gândire a politicii simbolice. Conform acestei abordări comportamentul politic nu rezultă în mod obligatoriu din informațiile adunate, din motivația puternică sau din interesul politic în probleme precum politicile fiscale. Acest comportament nu este o acțiune îndreptată spre maximizarea utilității personale pe termen scurt, ci este determinat de predispoziții pe termen lung, precum orientarea ideologică, identificarea cu un partid, încrederea în instituțiile politice (pag. 267). În acest context, atitudinea față de taxe este considerată a fi influențată orientarea ideologică, de insatisfacția față de politicile promovate în general.

ATITUDINEA FAȚĂ DE IMPOZITE ÎN ROMÂNIA

Sistemul de taxe și impozite specific economiei de piață constituie o realitate socială relativ nouă pentru români. Practic, începând din 1990 populația a început să simtă cum statul „îi bagă mâna în buzunar” și îi ia bani care ulterior sunt folosiți pentru formarea bunului public. În România există un suport crescut pentru un Stat al Bunăstării de tip universalist (Voicu, 2000), însă întrebarea care se impune este, în ce măsură este populația dispusă să susțină prin plata taxelor și impozitelor cheltuielile bugetare crescute implicate de un astfel de regim de bunăstare? Răspunsul la această întrebare este dificil de dat, datorită lipsei unor studii anterioare dedicate subiectului. Din acest motiv, *demersul nostru va fi de tip explorator în privința atitudinii generale față de taxe*. Luând în considerare tipul de stat pe care îl susțin românii ne-am putea aștepta ca suportul acordat politicilor fiscale să fie unul crescut. Pe de altă parte, așa cum am arătat anterior, tranziția a adus cu sine introducerea unui lung șir de taxe noi. Din acest motiv s-ar putea ca populația să perceapă această povară fiscală ca fiind greu de suportat, iar atitudinea să fie una defavorabilă.

Un alt punct asupra căruia intenționăm să ne oprim este dinamica în timp a atitudinii față de impozite. Pornind de la reperatele teoretice prezentate anterior, este de așteptat ca *suportul față de plata impozitelor să fi scăzut în ultimii 10 ani*. Argumentele sunt multiple. Pe de o parte, înrăutățirea situației economice duce la scăderea altruismului și a dorinței de a ceda o parte din venit statului, așa cum arată Sihvo și Uusitalo (1995). Pe de altă parte, noutatea apariției noilor tipuri de taxe și

¹ Conform lui Wilensky masa de mijloc (middlemass) este constituită din partea superioară a clasei muncitoare și din partea inferioară a clasei de mijloc. În țările industrializate acestea două devin din ce în ce mai apropiate din punct de vedere valoric și comportamental, distanțându-se de straturile adiacente din punct de vedere ocupațional și al venitului. Pe măsură ce țările bogate devin mai puternice, masa de mijloc devine o forță politică mai fluidă și își pierde identitățile politice tradiționale (Wilensky, 1975, pag.116).

impozite, precum și prezența acestora dezbaterii publice, a dus la creșterea vizibilității lor și implicit la scăderea suportului acordat conform teoriei lui Wilensky (1975).

O altă întrebare la care vrem să răspundem este legată de factorii care determină suportul față de impozite. Listhaug și Miller (1985) arată că există două tipuri de teorii implicate în explicarea suportului față de taxe, cea a „propriului interes” și cea a influenței pe care o are orientarea ideologică. Analiza efectuată de cei doi autori pe date empirice culese în Norvegia susțin rolul predominant al orientărilor ideologice în determinarea atitudinii față de impozite. Pentru populația României ne propunem să testăm atât influența factorilor raționali, cât și pe cea a orientării ideologice.

În lucrarea de față am operaționalizat *propriul interes*, considerat ca indicator al unei explicații de tip „rațional”, prin indici și indicatori ai clasei sociale: *nivelul venitului pe membru al gospodăriei și stocul educațional al persoanei, satisfacție față de situația sa și a familiei sale, prin afirmarea faptului că sistemul de impozitare din România îi favorizează pe cei care fac parte din categoria în care subiectul se auto-include* (săraci, cu venituri medii, bogați) și *prin genul persoanei*. Influența *orientării ideologice și valorice* asupra atitudinii față de taxe și impozite a fost operaționalizată prin *suportul pentru stat maximal, suportul pentru cheltuieli publice crescute, orientare spre colectivism în furnizarea bunăstării*.

Așa cum am arătat anterior, persoanele care aparțin straturilor superioare este de așteptat să aibă un suport scăzut față de plata taxelor. De asemenea, cei care se consideră satisfăcuți de situația personală și de cea a familiei lor vor fi mai dispuși să plătească taxe și impozite, în timp ce indivizii cu un grad de satisfacție scăzut vor avea o atitudine mai puțin favorabilă, deoarece dorința de a contribui la formarea bunului public prin cedarea unei părți din venit scade atunci când situația personală este considerată ca fiind nesatisfăcătoare. În plus, persoanele care se consideră a fi avantajate de plata impozitelor vor fi mai

dispuși să le susțină decât cei care consideră că felul în care se plătesc acestea nu îi favorizează pe oamenii din categoria cărora fac parte.

O influență aparte se exercită asupra acestor atitudini de către gen. Studiile realizate în țările din vestul Europei (Andersen, Pettersen, Svallfors, Uuistalo, 1999; Sihvo, Uusitalo, 1995; Svallfors, 1995) au relevat existența unui suport crescut acordat de femei față de Statul Bunăstării. Există mai multe justificări pentru acest fapt. În primul rând, femeile sunt cele care profită mai mult de pe urma aranjamentelor oferite de Statul Bunăstării atât în calitate de beneficiar al serviciilor oferite de acesta (îngrijirea copiilor, a bătrânilor sau a celor handicapați), cât și în calitate de beneficiare a locurilor de muncă oferite de instituțiile sistemului de furnizare al bunăstării. Un alt factor invocat în sprijinul suportului crescut din partea femeilor față de Statul Bunăstării îl constituie faptul că „experiența specifică femeilor le face să fie mai înclinate spre raționalitatea îngrijirii, în care grija, devotamentul și considerația față de alții sunt mai proeminente” (Andersen, Pettersen, Svallfors, Uuistalo, 1999, pag: 251-252). Femeile sunt mai suportive față de un regim de bunăstare care presupune un efort bugetar crescut. În aceste context ar fi de așteptat ca ele să aibă o atitudine mai favorabilă față de impozite, deoarece și în România proporția de femei angajate în domenii precum sănătatea sau învățământul, care sunt finanțate de la bugetul statului, este mai mare decât cea al bărbaților (în 1992 78% din cei angajați în sănătate și 73% în învățământ fiind femei – Comitetul Național Român pentru Conferința Mondială privind Condiția Femeii).

Din perspectiva orientărilor ideologice și valorice este de așteptat ca cei care optează pentru un stat maximal în furnizarea bunăstării să fie suportivi și față de plata impozitelor, pentru că nivelul crescut de impozitare constituie fundamentul pe care se bazează funcționarea Statului Bunăstării de tip universalist. Cei care susțin un nivel

crescut al cheltuielilor bugetare este probabil să aibă și o atitudine favorabilă față de impozite, pentru că acestea susțin efortul bugetar crescut. În plus, orientarea spre colectivism (măsurat ca opțiune pentru rolul predominant al statului în furnizarea bunăstării) se va asocia probabil cu o atitudine favorabilă față de plata impozitelor.

SUPPORT DECLARATIV ȘI ABATERE DE LA NORMĂ ÎN PLATA IMPOZITELOR

Pentru a realiza analizele propuse am făcut apel la date empirice culese în cadrul cercetărilor Valori 93 - World Values Survey (WVS) 1993², Valori 99 - European Values Survey (EVS) 1999³ și „Percepții asupra problemelor sociale și sărăciei„ (1998)⁴. Dimensiunea urmărită în această

Tabelul 1. Atitudinea față de evaziunea fiscală

În ce măsură vi se pare justificat: ⁵	Media	Abaterea standard
Să nu plătești taxele și impozitele atunci când ai posibilitatea să nu le plătești	2,9	2,75
Să preferi să plătești anumite servicii fără să faci contract	3,6	2,53

Sursa datelor: EVS 1999

Tabelul 2. Reprezentarea asupra comportamentului celorlalți vis-a-vis de evaziunea fiscală

În opinia dvs. câți dintre oamenii de la noi din țară... (%)	Aproape toți	Destul de mulți	Câțiva	Nici unul	NS	NR
Nu-și plătesc taxele și impozitele dacă au posibilitatea să nu le plătească	10,8	59,8	16,8	0,8	9,5	2,4
Plătesc anumite servicii fără să facă contract	9,8	54,8	15,9	0,8	14,5	4,3

Sursa datelor: EVS 1999

² Valori 93 - cercetarea a fost realizată în 1993 de Institutul de Cercetare a Calității Vieții pe un eșantion de 1103 persoane, în vârstă de peste 18 ani, eșantion pe cote. Cercetarea a fost coordonată de prof. dr. Cătălin Zamfir.

³ Valori 99 - cercetarea a fost realizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în colaborare cu European Values Study Group și cu Catedra de Sociologie a Universității București, coordonatori Mălina Voicu și Lucian Pop. Cercetarea a fost realizată în perioada iulie 1999, cu sprijin financiar din partea CNCSU și a European Values Study Group. Eșantionul probabilist, multistadial cuprinde 1146 de persoane, în vârstă de peste 18 ani, fiind reprezentativ pentru populația cu drept de vot a României.

⁴ Cercetare realizată în noiembrie 1998 de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții în colaborare cu Catedra de Sociologie a Universității București, cu sprijin financiar din partea CNCSU, coordonatori prof. dr. Cătălin Zamfir și Marian Preda. Eșantionul probabilist, multistadial cuprinde 1177 de persoane, în vârstă de peste 18 ani, fiind reprezentativ pentru populația cu drept de vot a României.

⁵ Răspunsurile la cei doi itemi sunt măsurate pe o scală de la 1 la 10, unde 1 înseamnă „niciodată justificat”, iar 10 înseamnă „întotdeauna justificat”. Non-răspunsurile au fost tratate ca missing value, iar varianta „Nu știu” a fost asimilată mijlocului de scală.

etapă a analizei a fost determinarea atitudinii pe care o are populația față de impozite și taxe. Pentru a măsura această atitudine am folosit drept indicatori toleranța față de evaziunea fiscală, operaționalizată prin evitarea plății taxelor atunci când este posibil, dorința de a susține anumite cheltuieli sociale prin acceptarea plății unor impozite mai mari. Mă voi referi, de asemenea, și la reprezentarea pe care o au indivizii cu privire la numărul celor care practică evaziunea fiscală, precum și la reprezentarea pe care o are populația cu privire la categoriile de persoane care sunt avantajate de modul în care se plătesc impozitele la noi în țară.

În timp ce evaziunea fiscală este respinsă de majoritatea celor intervievați, reprezentarea dominantă este aceea că aproape toți cei din jur o practică. Se pare că plata taxelor constituie o normă morală susținută puternic de majoritatea populației care însă este încălcată tot de majoritatea (Tabelul 1 și Tabelul 2). Se ridică întrebarea în ce măsură obligativitatea plății taxelor mai constituie o normă în cazul în care ea este încălcată de majoritate? Este greu de spus, în lipsa unor date empirice, dacă cei care afirmă că majoritatea evită plata taxelor și face apel la mijloacele economiei subterane, procedează și ei într-un mod

similar sau nu. În tot cazul evaziunea fiscală este respinsă cu tărie, cel puțin la nivel declarativ, în timp ce reprezentarea dominantă este că cei mai mulți indivizi încalcă această normă. Este posibil ca într-adevăr aceasta să constituie o normă interiorizată dar care nu se transpune în comportamentul efectiv deoarece prevederile legislative nu sunt suficient de severe încât să impună respectarea ei.

Un alt indicator al atitudinii populației față de taxe și impozite îl reprezintă dorința de a susține anumite cheltuieli bugetare prin plata unor impozite mărite. Datele empirice demonstrează și de această dată o atitudine favorabilă din partea populației față de plata impozitelor. După cum rezultă din Tabelul 3 majoritatea este dispusă să plătească impozite crescute care să fie folosite pentru a susține anumite cheltuieli bugetare. Singurele domenii bugetare care nu se bucură de un astfel de suport sunt poliția și sportul. Datele indică o susținere crescută din partea populației pentru plata impozitelor în cazul în care acestea sunt folosite pentru o serie de servicii sociale universale al căror beneficiar potențial poate fi orice cetățean. În acest caz oamenii sunt dispuși să plătească pentru o serie de servicii de care beneficiază ei înșiși.

Tabelul 3. Suportul față de creșterea impozitelor

Ați accepta să plătiți impozite puțin mai mari dacă acestea ar fi folosite pentru: (%)	Cu siguranță	Cred că da	Cred că nu	În nici un caz	NS/NR
Sănătate	38	33	11	11	7
Învățământ	28	34	17	13	8,0
Apărarea țării	24	33	20	15	8
Poliție	7	18	31	36	8
Construcție de locuințe	34	34	13	12	7
Alocații pentru copii	44	32	10	8	6
Sport	12	26	25	29	8

Sursa datelor: Percepții asupra problemelor sociale și a sărăciei

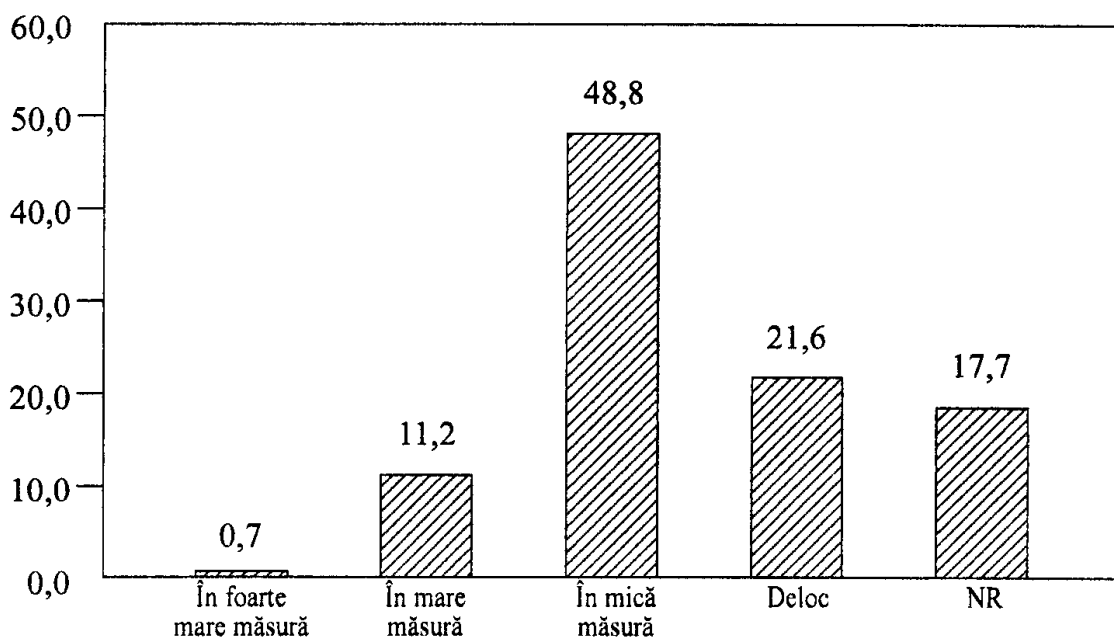

Figura 1. „În ce măsură credeți că impozitele și taxele pe care le plătiți sunt folosite foarte bine?”

O posibilă explicație a faptului că deși oamenii sunt dispuși să plătească impozite, uneori chiar mai mari și că nu tolerează evaziunea fiscală la nivel declarativ, însă îi percep pe cei din jur ca practicând evaziunea fiscală și o practică și ei înșiși în multe cazuri o constituie faptul că cei intervievați consideră că impozitele pe care le plătesc nu sunt folosite bine (vezi Grafic 1). Practic, atitudinea este una favorabilă colectării taxelor și impozitelor, iar populația ar fi dispusă să suporte și o povară fiscală mai mare dacă aceasta ar fi folosită în beneficiul personal. În condițiile în care o mare parte a celor intervievați consideră că banii colectați din taxe nu sunt bine

gestionați, sunt probabil dispuși să găsească anumite căi prin care să evite plata acestora.

Privind în dinamică evoluția atitudinii pe care o are populație față de taxe și impozite, se constată o scădere a suportului față de acestea în timp (vezi Tabelul 4). Comparând valorile medii ale variabilei care măsoară respingerea evaziunii fiscale, pentru datele din 1993 cu cele din 1999⁶, se constată o creștere statistic semnificativă (Testul $t = 10,890$ și Prob. $t < 0,0005$) ale acestei medii. Cu alte cuvinte între 1993 și 1999 populația devine mai tolerantă față de evaziunea fiscală, fapt care indică scăderea suportului acordat pentru taxe și impozite.

Tabelul 4 – Evoluția în timp a atitudinii față de impozite și taxe

Cât de justificat vi se pare să nu plătești taxele și impozitele dacă ai posibilitatea să nu le plătești ⁷	1993	1999
Media variabilei	2,10	2,90
Abaterea standard	1,97	2,75

Sursa datelor: WVS 1993, EVS 1999

⁶ Datele provin din cercetările WVS 1993 și EVS 1999

⁷ Variabila este măsurată pe o scală de la 1 la 10 unde 1 înseamnă niciodată justificat, iar 10 înseamnă întotdeauna justificat. Non-răspunsurile au fost tratate ca missing value, iar varianta „Nu știu” a fost asimilată mijlocului de scală.

Această constatare confirmă ipoteza lansată, aceea a asocierii dintre deteriorarea situației economice a populației și reducerea suportului pentru taxe și impozite. Această scădere a suportului poate să mai aibă o explicație care rezidă în gradul de vizibilitate al taxelor. În 1993 impozitele și taxele constituiau un element de noutate pentru populație. În anii tranziției au fost introduse noi taxe, iar acestea au avut un grad de vizibilitate socială crescut, datorită elementului de noutate și prezenței în dezbaterile publice. Această vizibilitate crescută constituie un element care conduce la scăderea suportului acordat impozitelor, așa cum arată Wilensky (1975).

Se poate afirma că, în România, atitudinea față de taxe și impozite este una favorabilă, cel puțin la nivel declarativ, populația fiind dispusă să suporte creșterea acestora în condițiile utilizării lor pentru anumite cheltuieli bugetare și respingând evaziunea fiscală. Pe de altă parte, felul în care sunt utilizați banii astfel colectați este considerat a fi nepotrivit, ceea ce poate să conducă la refuzul plății taxelor. Deși se menține la un nivel crescut, suportul față de taxe a scăzut în anii tranziției, ca urmare

a înrăutățirii situației economice și a creșterii vizibilității acestora.

ORIENTAREA VALORICĂ SAU FACTORI DE TIP RAȚIONAL ÎN DETERMINAREA ATITUDINII FAȚĂ DE IMPOZITE

Așa cum am menționat, lucrarea își propune să identifice și factorii care influențează atitudinea populației față de impozite. Pornind de la afirmația făcută de Linstead și Miller (1985), care arătau că în literatură atitudinea față de taxe a fost explicată prin două tipuri de teorii, unele care puneau accentul pe componenta rațională și altele accentuau rolul orientării ideologice, ne-am propus să determinăm care dintre cele două serii de factori influențează această atitudine în cazul populației României.

Folosim în acest sens date din baza „Percepții asupra politicilor sociale și Sărăcie”, centrată asupra percepțiilor indivizilor asupra sistemelor de redistribuire și protecție socială. Factorii de tip rațional, pe care i-am denumit generic propriul interes, au fost operaționalizați prin: nivelul

Tabelul 5. Model de regresie – variabila dependentă – Atitudinea față de impozite (IMPOZITE)

	Coeficienți de regresie standardizați β	t	Prob t	Diagnoza colinearității Toleranță
(Constant)		-10,95	0,000	
CHELTUIELI	0,284	10,03	0,000	0,975
EDUCAȚIE	0,210	6,60	0,000	0,773
STAT_MAX	0,111	3,91	0,000	0,963
SATISFACȚIE	0,088	3,02	0,003	0,910
FEMININ	-0,054	-1,90	0,058	0,965
COLECTIVISM	0,054	1,88	0,061	0,948
VENIT	0,041	1,30	0,195	0,774
INTERES	0,020	0,69	0,492	0,935

R^2 ajustat = 0,177, Testul Durbin-Watson = 1,702, Testul F = 29,346, pentru $i = 8$ (prob. F < 0,0005).

venitului pe membru al gospodăriei (VENIT⁸) și stocul educațional al persoanei (EDUCAȚIE), satisfacție față de situația sa și a familiei sale (SATISFACTIE), prin afirmarea faptului că sistemul de impozitare din România îi favorizează pe cei care fac parte din categoria în care subiectul se auto-include (săraci, cu venituri medii, bogați) (INTERES) și prin sexul persoanei (FEMININ). Cea de-a doua categorie de factori, care se referă la orientarea ideologică a fost operaționalizată prin următorii indicatori: suportul pentru stat maximal (STAT_MAX), suportul pentru cheltuieli publice crescute (CHELTUIELI), orientare spre colectivism (COLECTIVISM).

Pentru identificarea factorilor care influențează atitudinea față de impozite am recurs la construirea unui model de regresie lineară multiplă, în care am utilizat drept variabilă dependentă atitudinea față de impozite (operaționalizată prin dorința de a plăti impozite mai mari dacă acestea vor fi folosite pentru anumite cheltuieli bugetare). Ecuația de regresie obținută este prezentată în tabelul 5. Deoarece variabila prezisă nu avea o distribuție normală, iar distribuția nu a putut fi normalizată prin alte mijloace, am exclus din analiză de regresie valorile variabilei mai mici de $-2,25$ (adică pe cei care susțin în foarte mică măsură plata impozitelor), aceste fiind analizate separat.

Din modelul de regresie au fost excluși venitul și opinia conform căreia felul în care se plătesc impozitele îi avantajează pe cei din categorie din care se consideră a aparține subiectul. Predictorii reținuți în model sunt suportul pentru cheltuielile publice crescute, educația, suportul pentru stat maximal, satisfacția față de propria situație, sexul și individualismul. Din seria de predictorii care constituiau indicatori pentru relația dintre atitudinea față de impozite și opțiunea ideologică, toți predictorii sunt incluși în ecuație. În schimb regresia exclude doi dintre indicatorii care operaționalizau propriul interes. Din această

categorie sunt reținuți în model doar educația, sexul și satisfacția față de propria situație.

Relația dintre educație și atitudinea față de impozite poate fi explicată nu doar făcând apel la statusul social. Se constată chiar că direcția relației dintre educație și variabila dependentă este inversă celei prezise, cu cât educația crește, crește și suportul față de impozite. În această situație nivelul de educație al persoanei nu reflectă doar influența statusului social, există o serie de alți factori explicativi care intervin. Unul dintre acești este gradul de informare al persoanei; cu cât persoana este mai educată, ea deține mai multe informații cu privire la sistemul de impozitare și este mai dispusă să îl susțină. Pe de altă parte, cei cu educație superioară sunt cei care profită poate cel mai mult de pe urma serviciilor educaționale. Astfel că, cei care au studii superioare au beneficiat ei înșiși și copiilor de serviciile educaționale gratuite oferite de stat, fiind dispuși să susțină financiar niște servicii ai căror principali beneficiari sunt. În cazul acesta tot interesul personal fiind cel care determină o atitudine suportivă față de impozite.

Și relația dintre variabila dependentă și sex este inversă celei prezise. Datele arată faptul că femeile sunt mai puțin dispuse să susțină impozitele. Acest fapt poate fi explicat pe mai multe căi. Pe de o parte, deși în România proporția femeilor angajate în sectorul bugetar este mai mare, probabil că nu s-a creat o segregare ocupațională pe orizontală în funcție de sex, așa cum există în statele vestice, mai ales în cele scandinave. În acest caz femeile nu se consideră probabil a fi principalele beneficiare ale oportunităților de angajare oferite de stat. În plus, este posibil ca acestea să nu conștientizeze, într-o măsură foarte mare, faptul că plata impozitelor stă la baza veniturilor pe care le primesc angajații din sectorul bugetar. Pe de altă parte, serviciile de îngrijire a copiilor oferite de către stat femeilor care au copii sunt doar marginal susținute din

⁸ Modul de construcție și semnificația indicilor sunt prezentate în anexă.

fonduri publice, fiind necesar un efort substanțial din parte familiilor (Elena Zamfir și alții, 1999). În acest context, femeile nu consideră, probabil, că modul

Tabelul 6. Diferența între medii pentru grupul celor care au valori mai mici de -2,25

Variabila	Grupul 1	Grupul 2	Testul t	Proba t
CHELTUIELI	2,23	2,23	0,010	0,919
SATISFAȚIE	0,023	-0,32	8,223	0,004
VENIT	480,686	387,673	4,510	0,034
STAT_MAX	-0,061	1,000	0,797	0,372
EDUCAȚIE	4,0	3,34	14,247	0,000

Tabelul 7. Opțiunea pentru implicarea statului în furnizarea bunăstării individuale în funcție de apartenența la unul din cele două grupuri

		Grupul 1 IMPOZIT>-2,25	Grupul 2 IMPOZIT<-2,25	TOTAL	
COLECTIVISM	Nu	Număr	662	54	716
	Da	Număr	441	20	461
TOTAL		Număr	1103	74	1177

Notă: $\chi^2 = 4,894$, $v = 1$, iar $p = 0,017$

în care sunt realizate cheltuielile bugetare le avantajează, ceea ce determină o atitudine defavorabilă față de taxe și impozite.

Din seria de predictorii meniți să indice „propriul interes” este exclusă din model influența venitului și a considerării impozitelor ca favorizând categoria cu care subiectul se auto-identifică. În schimb, este reținut în model satisfacția față de situație, fapt care indică implicarea unor factori de natură subiectivă în evaluarea rațională a nivelului taxelor și în gradul de suport față de acestea. În acest proces de evaluare rațională a taxelor, factorii obiectivi precum venitul nu au nici un rol.

Așa cum am arătat am exclus din analiza de regresie valorile variabilei mai mici de -2,25, adică pe cei care resping foarte puternic plata impozitelor. Acestea au fost analizate separat. Deoarece este vorba de 74 de cazuri, adică mai puțin de 10% din eșantion, pentru a analiza aceste cazuri nu am folosit analiza de regresie, ci am recurs la analiza comparativă a mediilor pentru

grupul celor care sunt incluși în această categorie (Grupul 2) și pentru restul cazurilor cuprinse în eșantion (Grupul 1) – persoane care susțin în mai mare măsură plata impozitelor, precum și la realizarea unor tabele de conștiență.

Conform datelor din tabelele 6 și 7 cei care au o atitudine de respingere puternică a impozitelor diferă semnificativ față de restul eșantionului din punctul de vedere al educației, venitului și a orientării spre colectivism. Practic cei care au o atitudine de respingere puternică a taxelor sunt mai puțin educați, au venituri mai mici, în schimb resping ideea conform căreia statul este responsabil pentru bunăstarea individuală.

Testarea modelului relevă faptul că orientarea ideologică are o importanță marcantă în determinarea atitudinii față de impozite. Însă și factorii incluși în categoria propriului interes joacă un rol important în suportul față de taxe. Cu toate că venitul și faptul că individul consideră că felul în care

sunt plătite taxele îi avantajează pe cei cu care se auto-identifică nu joacă un rol în influențarea acestei atitudini, satisfacția față de propria situație și educația exercită au o influență destul de puternică. Se poate concluziona că, atât factorii legați de orientarea ideologică, dar și cei legați de propriul interes influențează atitudinea față de impozite, fiecare dintre ei exercitând un tip specific de influență.

CONCLUZII

Deși la nivel declarativ atitudinea populației este una favorabilă față de plata taxelor și impozitelor, reprezentarea socială generală este că majoritatea românilor încalcă legislația fiscală. Chiar dacă fiecare individ în parte se arată dispus să susțină politicile fiscale, în același timp toți arată

spre cei din jur spunând „ei se abat de la normă”. Practic abaterea de la plata impozitelor este larg recunoscută a fi practică, însă este considerată totuși o abatere de la normă. Susținerea față de plata impozitelor a scăzut însă în anii tranziției. Nivelul suportului se reduce semnificativ în ultimii zece ani, atât ca urmare a creșterii vizibilității taxelor, cât și ca rezultat al înrăutățirii situației economice a populației.

Susținerea față de impozite este influențată de o serie de factori care țin de propriul interes – educația, sexul și satisfacția față de propria situație, precum și de factori legați de orientarea ideologică – susținerea față de statul maximal, suportul față de cheltuieli bugetare crescute și suportul față de colectivism. Se poate afirma că atitudinea față de impozite are o dublă determinare, fiind legată atât de propriul interes, cât și de orientarea ideologică.

BIBLIOGRAFIE

- Andersen, Jorgen Goul, Pettersen, Per Arnt, Svallfors, Stefan și Uusitalo, Hannu (1999): „The Legitimacy of Nordic Welfare States – Trends, Variations and Cleavages”. În Kauto, Mikko, Matti Heikkilä, Bjorn Hvinden, Stefan Marklund și Neils Ploug (eds.) *Nordic Social Policy – Changing Welfare States*, Routledge, London, New York.
- Blomberg, Helena și Kroll, Christian (1999) „Who wants to preserve the *Scandinavian Service State*? – Attitudes to Welfare Services among Citizens and Local Government Elites in Finland 1992 – 6”. În Svallfors, Stefan și Peter Taylor Gooby (coord.). *The End of Welfare State? – Responses to State Retrenchment*, Routledge, London.
- Comitetul Național Român pentru Conferința Mondială privind Condiția Femeii (1995). *Raport Național privind Statutul Femeii în România (1980 – 1994)*, București.
- Edlund, Jonas (1999) Attitudes to Income redistribution and Taxation in Sweden, Great Britain and United States. În Svallfors, Stefan și Peter Taylor – Gooby (coord.). *The End of Welfare State? – Responses to State Retrenchment*, Routledge, London.
- Listhaug, Ola, Miller, Arthur (1985). Public Support for Tax Evasion: Self-interest or Symbolic Politics? *European Journal of Political Research*, 13, 265 – 282.
- Rose, Richard (1984). *Understanding Big Government – the Programme Approach*, Sage Publications, London, Beverly Hills, New Dehli.
- Sihvo, Tuire, Hannk, Uusitalo (1995). Economic Crisis and Support for the Welfare State în Finland 1975–1993, *Acta Sociologica*, 38, 251–262.
- Svallfors, Stefan (1993). Dimensions of Inequality: A Comparison of Attitudes in Sweden and Britain, *European Sociological Review*, 9, 267–287.
- Svallfors, Stefan (1995). The End of Class Politics? Structural Cleavages and Attitudes in Swedish Welfare Policies, *Acta Sociologica*, 3, 53-74.

- Svallfors, Stefan (1997). Worlds of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Nations, *European Sociological Review*, 13, 283 – 304.
- Svallfors, Stefan (1999). The Middle Class and Welfare State Retrenchment – attitudes to Swedish Welfare Policies. În Svallfors, Stefan și Peter Taylor – Gooby (coord.). *The End of Welfare State? – Responses to State Retrenchment*, Routledge, London.
- Teodorescu, Mihaela și Stroie, Simona (1999). Politica fiscală – câteva implicații sociale” în Cătălin Zamfir (coord.). *Politici sociale în România: 1990–1998*, Editura Expert, București.
- Voicu, Mălina (2000). Reprezentări asupra statului, prezentat la Colocviul *Zece ani de la înființare*, organizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, București.
- Wilensky, Harold (1975). *The Welfare State and Equality – Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Zamfir, Elena și alții (1999). Politici de suport pentru femei. În Cătălin Zamfir (coord.) *Politici sociale în România: 1990–1998*, Editura Expert, București.

ABSTRACT

The study is focused on the attitudes of Romanian peoples towards the taxes and fees and on the factors that determine these attitudes. Even if at the declarative level the people attitudes towards taxes are favorable, the general representation is that the majority do not obey to the fiscal legislation. The level of support for taxes is strongly decreasing in the last ten years due to the increasing of the taxes visibility and of the economic difficulties encountered by the population. The support for taxes is influenced by some factors linked with the own interest – like education, age and satisfaction for the personal situation, and by some factors linked with the ideological orientation – as the support for maximal state and the support for higher social spending.

ANEXĂ Indicii folosiți în analiză

Denumirea indicelui	Semnificația și modul de construcție
CHELTUIELI	<p>Indice al suportului pentru cheltuieli bugetare crescute. Construit după formula, $\sqrt{100 + CHELT}$ unde CHELT reprezintă scorul factorial calculat din răspunsurile la itemii: „ținând cont că banii de care dispune statul sunt limitați, cărora din următoarele domenii ar trebui să li se dea mai mulți bani, cărora mai puțini și cărora să nu li se dea deloc: Învățământ” / „Sănătate” / „Armată” / „Ordine publică” / „Construcție de locuințe” / „Subvenționarea întreprinderilor de stat” / „Administrație publică centrală” / „Alocații pentru copii” / „Administrație publică locală” / „Cultură” / „Sport” / „Ajutor pentru săraci”, răspunsurile fiind măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „să nu se dea deloc”, iar 4 „să se dea mai mult”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor care explică 22,8% din variația variabilelor, KMO = 0,728</p>
COLECTIVISM	<p>Indice al orientării spre colectivism. Este construit ca variabilă dummy din răspunsurile la întrebarea „Fiecare individ ar trebui să își asume mai multă responsabilitate în ce privește propria bunăstare” vs „Statul ar trebui să își asume mai multă responsabilitate pentru a asigura bunăstarea fiecăruia”, măsurate pe o scală de la 1 la 10 unde 1 indică acord total pentru prima afirmație, iar 10 acord total cu cea de-a doua. În construcția variabilei dummy a fost acordat scorul 1 pentru cei care au ales variante de răspuns de la 8 la 10, restul valorilor primind codul 0.</p>
EDUCAȚIE	<p>Indicator al educației subiectului măsurată pe o scală de la 1 la 7, unde 1 înseamnă „fără școală”, iar 7 înseamnă „studii superioare”.</p>
FEMININ	<p>Indicator al apartenenței subiectului la sexul feminin. Este construit ca variabilă dummy unde 1 indică sexul feminin al subiectului, iar 0 sexul masculin.</p>
IMPOZITE	<p>Indice al atitudinii față de impozite. Este calculat ca scor factorial înmulțit cu -1 din răspunsurile la itemii: „Ați accepta să plătiți impozite mai mari dacă acestea ar fi folosite pentru: „sănătate” / „învățământ” / „apărarea țării” / „poliție” / „construcție de locuințe” / „alocații pentru copii” / „sport”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „cu siguranță”, iar 4 înseamnă „în nici un caz”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor care explică 57,2% din variația variabilelor, KMO = 0,862.</p>
INTERES	<p>Indice al faptului că individul consideră felul în care se plătesc impozitele ca avantajând categoria din care el face parte. Este construit pe baza răspunsurilor la întrebările: „Credeți că, în țara noastră, felul în care se plătesc impozitele îi avantajează: 1. pe cei</p>

	<p>înstăriți / 2. pe cei cu venituri medii / 3. pe cei cu venituri mici / 4. pe nimeni” și „În orice societate, unii oameni se consideră bogați, alții se consideră săraci. Având în vedere numerotarea de la 1 la 10 dvs. unde vă situați?” (unde 1 înseamnă „foarte sărac”, iar 10 „foarte bogat”). Indicele este construit ca variabilă dummy fiind acordată valoare 1 dacă individul afirmă că aparține unei anumite categorii (de exemplu celor săraci) și consideră că modul în care sunt plătite impozitele îi avantajează pe cei săraci. În toate celelalte situații indicele ia valoarea 0.</p>
SATISFAȚIE	<p>Indice al satisfacției față de propria situație. Este construit ca scor factorial înmulțit cu -1 din răspunsurile la itemii: „Sunteți mulțumit sau nu de felul în care a decurs viața dvs. în ultimul timp?” (răspunsurile au fost măsurate pe o scală de la 1 la 5 unde 1 înseamnă „foarte mulțumit”, iar 5 înseamnă „foarte nemulțumit”), „Familia dvs. trăiește, față de anul trecut, mult mai bine, mai bine, la fel, mai prost sau mult mai prost” (răspunsurile au fost măsurate pe o scală de la 1 la 5, unde 1 înseamnă „mult mai bine”, iar 5 înseamnă „mult mai prost”), „La anul cum credeți că va trăi familia dvs. în comparație cu prezentul” (răspunsurile au fost măsurate pe o scală de la 1 la 5, unde 1 înseamnă „mult mai bine”, iar 5 „mult mai prost”), Cât de mulțumit sunteți de veniturile actuale ale gospodăriei dvs.” (răspunsurile au fost măsurate pe o scală de la 1 la 5, unde 1 înseamnă „foarte mulțumit”, iar 5 înseamnă „foarte nemulțumit”). Analiza factorială a relevat existența unui singur factor care explică 57,9% din variația variabilelor, KMO = 0,758</p>
STAT_MAX	<p>Indice al suportului pentru stat maximal. Este construit ca scor factorial din răspunsurile la itemii „Credeți că statul ar trebui să intervină în : „Stabilirea prețurilor” / „Reducerea șomajului” / „Stabilirea câștigurilor celor din sectorul privat” / „Treburi localității în care locuiți” / „Planificarea activității economice” / „Micșorarea diferențelor între veniturile oamenilor” / „Construcția de locuințe”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 4 înseamnă „în foarte mare măsură”, „iar 1 înseamnă „în foarte mică măsură / deloc”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor care explică 38,5% din variația variabilelor, KMO = 0,809.</p>
VENIT	<p>Indicator al venitului existent în gospodărie, calculat prin raportarea venitului total la gospodărie la numărul de membrii din gospodărie.</p>